

noget til at gjøre Lyndet til Led af Familien. Kan og vil man ikke det, tror jeg, at der staa kun det rene og klare Kontraktforhold tilbage; thi, som sagt, man lader nok være at strue de gamle Tilstande tilbage. Det er nemlig en Kjendsgjerning, at det gamle Forhold bestaar endnu vaesentligt hos den saakaldte Bondestand. Der bestaar det mest, men ikke allevegne. Derimod er det Herremændene — uden at jeg dermed vil sige Noget til deres Forklemlse — Actieselskaberne og Fabrikkerne, der, om jeg saa maa sige, fordaerue os Tjenesteforholdet. Jeg vil ikke lægge det over paa deres moralske Karakter, det har jeg ingen Ret til, langtfra; det følger maasse af Forholdene. Det kan ikke negtes, at baade Actieselskaberne og de større Fabrikker ere tilhøielige til mere eller mindre at betragte selve Tjenestetyendeklassen og selve Arbejdsklassen som slet og ret Kraft, ligesom de vurderer enhver som helst anden Kraft. Men naar de gjøre det, maa de ingenlunde vugge sig i Illusioner om, at man overfor en saadan Betragtning kan fremkalde et Hengiventhedsforhold, hvor man kan betragte Actieselskabet som Faber og Fabrikanten som en udmærket Formynder. Det maa man ikke mene. Det er nemlig en Kjendsgjerning, at naar Tjenestefolk have været paa Herregaarden eller ude i Byen, eller ved Udtørringsarbejder, ville Bønderne ikke have dem. Det ærede Medlem har maasse iøvrigt megen Skyld for, at Tilstanden er, som den er, jeg lægger ikke nogen virkelig Skyld paa ham derfor; men inden han taler derom, skulde han dog forsøge, om han ikke skulde have sin Del af Byøden; han har jo haft med saamange Udtørringsarbejder at gjøre. Det er og bliver umuligt at tilbageføre det patriarkalske Forhold, det er derfor sikkert nok, at en Bonde meget nødig tager Tjenestefolk, som have været paa Herregaarden eller de af mig nævnte Steder. Er der Noget, som skal hjælpe, er det endvidere fremfor Alt, at Enhver i sit eget Hus og Familie viser den rette Lydighed og Omgængelighed. Det, jeg mener med Lydighed, er Lydighed i Kjerlighed; man maa ikke indbilde sig, at, naar Opsyetsigheden først er begyndt, lad mig sige det rent ud, mellem Mand og Hustru, Børn og Forældre, naar Uaanden, Ulydighedens og Eftlamsens onde Dæmon, er kommen ind, at man netop er den, som kan være i Stand til at fremkalde det rette Forhold. Men foruden det, som jeg netop fremhæver som Modsaetning til den stærke Virkning, man venter sig af Lovgivningens Virksomhed, vil jeg endnu bemærke Følgende. Jeg kommer tilbage til, hvad vi forhandlede ved Understøttelsesloven. Jeg tror, at det nye Samfund, som hidtil vaesentlig har arbejdet med Individet, maa komme til at arbejde — jeg mener ikke noget mere i Laug — men noget mere i Forening. Jeg skal forklare mig noget nærmere. Jeg kender f. Ex. et Sogn, hvor der har været nogle opvakte Folk — opvakte i forskellige

Retninger — og de have for det Første samlet sig for at danne en Forbrugsforening, den har efterhaanden udviklet sig til at blive større og større og har udvidet sig i forskellige Retninger, saa man har dannet forskellige Kasser, en Sygekasse og jeg tror flere Indretninger, man har bygget en Forsamlingsbygning, og der samles baade Tjenestefolk, som jo ere Medlemmer af Sygekassen, og Andre for at høre Foredrag og for at høre Noget af det, som det ærede Medlem jo altid raaber saa stærkt paa, det Gode og det Store og det Gode. Jeg tror, at det var udmærket, om slige Foreninger kunde oprettes omkring i Sognekommunerne og Byerne, og at Tjenestefolkene kunde komme til at søge deres Hjem der ved Blade og Bøger og Foredrag. Jeg tror, at det ogsaa paa anden Maade vilde udøve en gavnlig Indflydelse paa dem i Retning af at prøve deres Kræfter i Selvførelse. Naar Eligt kommer tilstede enten ved de større Fabrikker eller i Kommunerne, saa føler jeg mig overtydet om, at saa vil Tjenestependet ikke mere slække saaledes om fra den ene Ende af Landet til den anden, som det ærede Medlem skildrede det. Naar de have følt sig hjemme der og have haft glade Timer der og ogsaa ved materielle Baand ere knyttede dertil, tror jeg, at det gode Forhold skal komme tilstede. Tværtimod vil jeg endnu kun sige, at naar Forholdene skildres saa forfærdelig, som de skildres, saa at man skulde tro, at vi befandt os i en Høverede, er det allerede sagt af den ærede Justitsminister, at der er noget Overdrevent deri, saa galt er det langtfra. Det er ganske vist, at der er Egne, hvor den nuværende Tilstand er langt at foretrække for, hvad den har været. Jeg kender Kommuner, hvor jeg føler mig overtydet om, at der er bedre sædelige Tilstande, end der var for Martier tiden; det kan baade bevises og oplyses. Lad kun den gode samfundsbyggende Mand, som jeg vil kalde den, komme i Stedet for de adskillende, stridende Røster! Tror det ærede Medlem, at det Foredrag, som han holdt, naar det var holdt ude for Landets Befolkning, vilde virke forenende og samlende, da tager han fejl. Det er ganske andre Røster, som der skal til for at samle Folket. Vi skulle ikke altid lade disse sturrende og stillende Røster høre (Sag d: Hvor komme de fra?) Mæget ofte fra Hifted Amts 2den Valgkreds. Men jeg søger som sagt en Undskyldning for det ærede Medlem deri, at dersom man kan tro de Skildringer, han giver af sin Valgkreds, er den vistnok noget tilbage for adskillige andre Egne. Jeg skal iøvrigt forlade denne Sag, jeg tror derved at have sagt nok. (Sag d: Mere end nok! Maa jeg bede om Ordet!) Sikkert ikke mere end det ærede Medlem. Jeg skal nu kun sige, at det har været mig om at gjøre at paapege i Modsaetning til det ærede Medlem nogle af de Veie baade huslige og Foreningsveie, ved Hjælp af hvilke vi kunne lægge nogle af de Brøst, som ere tilstede; ad Lovgivi-